

**Marlena
Drapalska-Grochowicz**

Rekonstrukcja kategorii
bliskości w polskim
systemie prawnym

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Marlena Drapalska-Grochowicz, doktor nauk prawnych. Prawniczka specjalizująca się w teorii i filozofii prawa, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Interesuje się związkami między prawem a innymi naukami społecznymi (psychologią, socjologią), interpretacją prawa, jak również etyką i filozofią.

**Rekonstrukcja kategorii bliskości
w polskim systemie prawnym**

Dla Jasia

Marlena Drapalska-Grochowicz

**Rekonstrukcja kategorii bliskości
w polskim systemie prawnym**

Recenzenci

Paweł Sut

Joanna Helios

NARODOWE CENTRUM NAUKI

Książka powstała w ramach projektu badawczego nr 2018/29/N/HS5/00905 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki

Spis treści

13 _____ Podziękowania

Rozdział 1

Rekonstrukcja kategorii bliskości w polskim systemie prawnym. Zagadnienia wstępne

- 15 _____ 1.1. Wprowadzenie
16 _____ 1.2. Bliskość w języku
19 _____ 1.3. Cele badawcze pracy
20 _____ 1.4. Metodyka i zakres badań. Zewnętrzna integracja nauk prawnych
20 _____ 1.4.1. *Metodyka i zakres badań*
21 _____ 1.4.2. *Zewnętrzna integracja nauk prawnych*
25 _____ 1.5. Struktura książki

Rozdział 2

Bliskość w psychologii

- 27 _____ 2.1. Wprowadzenie
30 _____ 2.2. Psychologiczne ujęcie bliskich relacji. Elementy składające się
na bliską relację
35 _____ 2.3. Behawioralny wymiar bliskich relacji
37 _____ 2.4. Subiektywny wymiar bliskich relacji
40 _____ 2.5. Dlaczego jednostki tworzą bliskie relacje i w nich pozostają
41 _____ 2.5.1. *Potrzeba przynależności i przywiązania w pierwszym okresie życia*
48 _____ 2.5.2. *Realizacja potrzeby przynależności i przywiązania w dorosłości*
52 _____ 2.6. Bliskie relacje drogą do dobrostanu emocjonalnego jednostki
55 _____ 2.7. Negatywne aspekty bliskości
56 _____ 2.8. Współczesne przemiany bliskich relacji

- 63 ____ 2.9. Potrzeby w bliskich relacjach. Kategoria potrzeb jako kryterium porównania bliskości prawnej i psychologicznej
- 63 ____ 2.9.1. *Potrzeby na gruncie psychologii*
- 71 ____ 2.9.2. *Kategoria potrzeb z perspektywy prawnej – pierwsze przybliżenie*

Rozdział 3

Bliskość w prawie

- 73 ____ 3.1. Przegląd stanowisk doktryny prawa oraz orzecznictwa sądowego. Terminologia używana do opisywania bliskości w prawie
- 82 ____ 3.2. Propozycja siatki pojęciowej. Wiąż – relacja – bliska relacja
- 83 ____ 3.2.1. *Wiąż prawna i wiąż faktyczne*
- 84 ____ 3.2.2. *Rodzaje wiązi prawnych*
- 86 ____ 3.2.3. *Rodzaje bliskich relacji. Relacja prawna a relacja faktyczna*
- 87 ____ 3.2.4. *Formalne i materialne rozumienie bliskości prawnej*

Rozdział 4

Małżeństwo, rodzicielstwo i rodzina oraz ich znaczenie jako modelowych przykładów bliskości prawnej

- 89 ____ 4.1. Uwagi ogólne. Małżeństwo i rodzicielstwo jako szczególne źródło wiedzy na temat bliskości prawnej
- 91 ____ 4.2. Artykuł 18 Konstytucji RP – historia legislacyjna. Prymat potrzeb społecznych
- 91 ____ 4.2.1. *Rodzina*
- 94 ____ 4.2.2. *Małżeństwo*
- 97 ____ 4.2.3. *Rodzicielstwo*
- 100 ____ 4.2.4. *Podsumowanie*
- 102 ____ 4.3. Cele małżeństwa jako bliskiej relacji prawnej
- 102 ____ 4.3.1. *Heteroseksualność małżeństwa (potrzeba społeczna)*
- 108 ____ 4.3.2. *Stabilizacja statusu prawnego jednostek (potrzeba społeczna i indywidualna)*
- 109 ____ 4.3.3. *Tworzenie środowiska do prokreacji i wychowania dzieci (potrzeba społeczna)*
- 119 ____ 4.3.4. *Wzmacnianie szczególnej wiąż emocjonalnej między małżonkami (potrzeba indywidualna)*

126	_____	4.3.5. Zobowiązanie małżonków do wzajemnej troski (potrzeba indywidualna)
130	_____	4.3.6. Podsumowanie
132	___	4.4. Cele rodzicielstwa jako bliskiej relacji prawnej
136	_____	4.4.1. Zobowiązanie rodziców do troski o dziecko oraz dorosłych dzieci do troski o rodziców (potrzeba indywidualna)
141	_____	4.4.2. Podkreślenie wyższości małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny nad innymi relacjami
147	_____	4.4.3. Podsumowanie
149	___	4.5. Rodzina i jej znaczenie dla bliskości prawnej. Rodzina jako podstawowa grupa społeczna zaspokajająca potrzeby swoich członków
153	_____	4.5.1. Rodzina w prawie jako rodzina nuklearna
154	_____	4.5.2. Rodzina w prawie jako grupa osób połączonych trwałymi więziami faktycznymi
156	_____	4.5.3. Troska jako istotna cecha relacji rodzinnych
161	_____	4.5.4. Podsumowanie

Rozdział 5

Potrzeby w relacjach modelowych w ujęciu prawnym i psychologicznym

163	___	5.1. Wprowadzenie
169	___	5.2. Prokreacja i wychowanie potomstwa
169	_____	5.2.1. Prokreacja i wychowanie potomstwa. Perspektywa prawna
169	_____	5.2.2. Prokreacja i wychowanie potomstwa. Perspektywa psychologiczna
170	___	5.3. Trwałość relacji – małżeństwo
170	_____	5.3.1. Trwałość relacji – małżeństwo. Perspektywa prawna
172	_____	5.3.2. Trwałość relacji – małżeństwo. Perspektywa psychologiczna
174	___	5.4. Trwałość relacji – rodzicielstwo
174	_____	5.4.1. Trwałość relacji – rodzicielstwo. Perspektywa prawna
176	_____	5.4.2. Trwałość relacji – rodzicielstwo. Perspektywa psychologiczna
177	___	5.5. Troska w małżeństwie
177	_____	5.5.1. Troska w małżeństwie. Perspektywa prawna
178	_____	5.5.2. Troska w małżeństwie. Perspektywa psychologiczna
180	___	5.6. Troska w rodzicielstwie
180	_____	5.6.1. Troska w rodzicielstwie. Perspektywa prawna

182 _____ 5.6.2. *Troska w rodzicielstwie. Perspektywa psychologiczna*

185 _____ 5.7. Podsumowanie

Rozdział 6

Formalne rozumienie bliskości prawnej (bliskość formalna)

189 _____ 6.1. Wprowadzenie

191 _____ 6.2. Sposoby wyrażania formalnego rozumienia bliskości

191 _____ 6.2.1. *Definicje zakresowe bliskości*

200 _____ 6.2.2. *Definicje indukcyjne bliskości – wyliczenia osób nieobjętych wspólnym definiendum „osoba bliska”*

207 _____ 6.2.3. Podsumowanie

209 _____ 6.3. Cele regulacji prawnych, w których przyjmuje się formalne rozumienie bliskości

210 _____ 6.3.1. *Cele związane z zaspokajaniem potrzeb emocjonalnych*

217 _____ 6.3.2. *Cele związane z zaspokajaniem potrzeb informacyjnych*

220 _____ 6.3.3. *Cele związane z zaspokajaniem potrzeb majątkowych*

223 _____ 6.3.4. *Cele związane z funkcjonowaniem organów państwa i ochroną osób trzecich*

227 _____ 6.3.5. Podsumowanie

229 _____ 6.4. Formalne rozumienie bliskości prawnej w praktyce stosowania prawa

235 _____ 6.4.1. Podsumowanie

Rozdział 7

Określenie „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” – pomiędzy formalnym a materialnym rozumieniem bliskości

239 _____ 7.1. Wprowadzenie

241 _____ 7.2. Sposoby używania określenia „wspólne pożycie” przez prawodawcę

241 _____ 7.2.1. *„Wspólne pożycie” jako zbiorcze ujęcie więzi faktycznych między małżonkami*

246 _____ 7.2.2. *„Osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” jako sposób odniesienia się do relacji faktycznej między osobami innymi niż małżonkowie*

254 _____ 7.2.3. Podsumowanie

256	___	73.	Rozumienie określenia „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” w praktyce stosowania prawa
258	_____	73.1.	Określenie „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” jako odnoszące się do relacji faktycznej między konkubentami
261	_____	73.2.	Określenie „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” jako odnoszące się do innych relacji prawnych lub faktycznych
268	_____	73.3.	Określenie „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” jako odnoszące się do relacji faktycznej między osobami tej samej płci
273	_____	73.4.	Podsumowanie

Rozdział 8

Bliskość formalna a bliskość psychologiczna

279	___	8.1.	Wprowadzenie
280	___	8.2.	Pokrewieństwo
280	_____	8.2.1.	Pokrewieństwo. Perspektywa prawna
285	_____	8.2.2.	Pokrewieństwo. Perspektywa psychologiczna
290	_____	8.2.3.	Podsumowanie
292	___	8.3.	Małżeństwo
292	_____	8.3.1.	Małżeństwo. Perspektywa prawna
292	_____	8.3.2.	Małżeństwo. Perspektywa psychologiczna
294	_____	8.3.3.	Podsumowanie
295	___	8.4.	Powinowactwo
295	_____	8.4.1.	Powinowactwo. Perspektywa prawna
298	_____	8.4.2.	Powinowactwo. Perspektywa psychologiczna
300	_____	8.4.3.	Podsumowanie
302	___	8.5.	Relacja pomiędzy „osobami pozostającymi we wspólnym pożyciu”
302	_____	8.5.1.	Relacja pomiędzy „osobami pozostającymi we wspólnym pożyciu”. Perspektywa prawna
304	_____	8.5.2.	Relacja pomiędzy „osobami pozostającymi we wspólnym pożyciu”. Perspektywa psychologiczna i socjologiczna
308	_____	8.5.3.	Podsumowanie
310	___	8.6.	Bliskość formalna a bliskość psychologiczna – podsumowanie

Rozdział 9

**Materialne rozumienie bliskości prawnej
(bliskość materialna)**

- 315 ____ 9.1. Wprowadzenie
- 317 ____ 9.2. Sposoby wyrażania materialnego rozumienia bliskości
- 317 ____ 9.2.1. *Określenia nieostre*
- 324 ____ 9.2.2. *Określenia nieostre ze wskazaniem przykładowych elementów zakresu*
- 328 ____ 9.2.3. *Podsumowanie*
- 329 ____ 9.3. Cele regulacji prawnych, w których przyjmuje się materialne rozumienie bliskości
- 330 ____ 9.3.1. *Cele związane z zaspokajaniem potrzeb emocjonalnych*
- 335 ____ 9.3.2. *Cele związane z zapewnieniem opieki bliskim, którzy potrzebują wsparcia*
- 338 ____ 9.3.3. *Cele związane z zaspokajaniem potrzeb majątkowych*
- 342 ____ 9.3.4. *Cele związane z funkcjonowaniem organów państwa i ochroną osób trzecich*
- 345 ____ 9.3.5. *Podsumowanie*
- 347 ____ 9.4. Materialne rozumienie bliskości prawnej w praktyce stosowania prawa
- 359 ____ 9.4.1. *Podsumowanie*

Rozdział 10

Bliskość materialna a bliskość psychologiczna

- 363 ____ 10.1. Wprowadzenie
- 364 ____ 10.2. Więzy emocjonalna
- 364 ____ 10.2.1. *Więzy emocjonalna z perspektywy prawnej*
- 371 ____ 10.2.2. *Więzy emocjonalna z perspektywy psychologicznej*
- 374 ____ 10.2.3. *Podsumowanie*
- 377 ____ 10.3. Zachowania świadczące o bliskości
- 377 ____ 10.3.1. *Zachowania świadczące o więziach faktycznych w bliskiej relacji z perspektywy prawnej*
- 380 ____ 10.3.2. *Zachowania świadczące o więziach faktycznych w bliskiej relacji z perspektywy psychologicznej*
- 383 ____ 10.3.3. *Podsumowanie*
- 383 ____ 10.4. Więzy krwi i więzy prawna

- 383 _____ 10.4.1. *Więzy krwi i więź prawna z perspektywy prawnej*
389 _____ 10.4.2. *Więzy krwi i więź prawna z perspektywy psychologicznej*
390 _____ 10.4.3. *Podsumowanie*
391 _____ 10.5. *Bliskość materialna a bliskość psychologiczna – podsumowanie*

Rozdział 11

Wnioski końcowe

- 395 _____ 11.1. *Rekonstrukcja i opis bliskości w polskim porządku prawnym
(bliskości prawnej)*
402 _____ 11.2. *Rekonstrukcja i opis bliskości w psychologii
(bliskości psychologicznej)*
406 _____ 11.3. *Porównanie bliskości prawnej oraz bliskości psychologicznej*
408 _____ 11.4. *Podobieństwa pomiędzy bliskością prawną a bliskością psychologiczną*
413 _____ 11.5. *Różnice pomiędzy bliskością prawną a bliskością psychologiczną*
416 _____ 11.6. *Przyczyny różnic między bliskością prawną a bliskością
psychologiczną*
- 421 _____ **Bibliografia**
463 _____ **Indeks osobowy**
467 _____ **Summary**

[...] są tacy którzy się kochają
i muszą się spotkać aby się ominąć
bliscy i oddaleni jakby stali w lustrze
piszą do siebie listy gorące i zimne
rozchodzą się jak w śmiechu porzucone kwiaty
by nie wiedzieć do końca czemu tak się stało [...].

Jan Twardowski, *Bliscy i oddaleni*

Podziękowania

Nie mogłabym rozpocząć książki o bliskości bez podziękowań. Mam nieodparte wrażenie, że powstaniu tej monografii towarzyszyło nieustające doświadczanie bliskości we wszelkich jej aspektach. Rozmyślając nad podziękowaniami, chyba nieprzypadkowo trafiłam na greckie słowo *meraki*. Oznacza ono

robienie czegoś z oddaniem, uwagą, miłością, dzięki czemu rzeczy, które odrzuciłyby zawodowy brakarz – czyli osoba zajmująca się wyławianiem wadliwych produktów – mogą ujrzeć światło dzienne i mają się dobrze. Potrawa ugotowana z *meraki* może być lekko przesolona, ale i tak się ją zje [...]. Odnowione krzesło może się ciut bujać, ale co tam, przecież naprawiał je nasz kochany anglista¹.

Meraki oznacza, że to, co ofiarujemy, zawiera coś z nas, oddaje nasze intencje. Nie inaczej jest z niniejszą książką – wybór tematu bliskości nie był podyktowany jedynie pragmatyzmem (relacje międzyludzkie, które tworzymy, podlegają nieustannym przemianom, więc chcemy je lepiej zrozumieć), lecz także sentymentem i tęsknotą do mówienia w prawie o sprawach najbardziej codziennych, osadzonych w indywidualnym doświadczeniu.

Monografia nie powstałaby, gdyby nie moi bliscy. Podziękowania należą się w pierwszej kolejności Pani Profesor Agnieszce Bielskiej-Brodziak, która jest duszą tego studium. Nie byłoby go bez osobistego zaangażowania Pani Profesor oraz motywacji, jaka mi się udzielała. Dziękuję za wszystkie inspirujące

1 G. Plebanek, *Słowa na szczęście i inne nienazwane stany duszy*, Wydawnictwo Agora, Warszawa 2019, s. 139.

rozmowy i nieustanne bycie moim wsparciem. Jestem szczęśliwa, że trafiłam właśnie na takiego Nauczyciela – obecnego, uważnego i wspierającego.

Podziękowania chciałabym złożyć również Panu Doktorowi Markowi Susce, który był sumieniem legislacyjnym tej pracy i trzymał mnie w ryzach na wszystkich etapach jej tworzenia. Szczególnie jednak dziękuję za przyjaźń i za cierpliwość w wysłuchiwanie moich pomysłów.

Za konsultacje merytoryczne z zakresu psychologii bardzo dziękuję Pani Doktor Dagnie Kocur z Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego.

Chciałabym podziękować także swojej rodzinie – za wsparcie, jakim otoczyła mnie w czasie pisania doktoratu, a przede wszystkim za багаż bliskości, w jaki wyposażyła mnie na całe życie.

Rekonstrukcja kategorii bliskości w polskim systemie prawnym

Zagadnienia wstępne

1.1. Wprowadzenie

Staję się Ja w zetknięciu z Ty.

Stając się Ja, mówię Ty.

Każde prawdziwe życie jest spotkaniem¹.

Mimo niezwyklego rozwoju nauki wciąż ogromny kłopot sprawia nam zrozumienie rzeczy podstawowych i powszednich. Do takich z pewnością należą relacje międzyludzkie, zwłaszcza z osobami, które są dla nas na tyle istotne, że uznajemy je za bliskie. Co jednak oznacza, że ktoś jest komuś bliski?

Nawiązując do znanych słów św. Augustyna, można powiedzieć: gdy nikt o to nie pyta, każdy z nas wie, czym jest bliskość²; dopiero sformułowanie tego pytania uzmysławia nam, iż w rzeczywistości często nie potrafimy wyjaśnić owego pojęcia. Intuicyjnie stwierdzam, że bliskość opiera się na czymś, co wiąże mnie z drugą osobą wystarczająco mocno, bym postrzegała relację z nią jako wyjątkową i niepowtarzalną w swoim życiu. Trudno jednak o precyzyjne wskazanie, czym jest to, co sprawia, że ktoś stał się mi bliski³. Pytania można mnożyć. Dlaczego chcę być blisko z tą osobą, a nie z inną? Z jakiego powodu określam daną relację mianem bliskiej? Po co w ogóle nawiązuję bliskie relacje i w nich pozostaję? Jakie mam obowiązki moralne wobec bliskich? Takie wątpliwości stwarzają przestrzeń do etycznych, psychologicznych i socjologicznych

1 M. Buber, *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*, wybór, tłum. i wstęp J. Doktor, Pax, Warszawa 1992, s. 45.

2 Św. Augustyn, *Wyznania*, tłum. i wstęp Z. Kubiak, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007, s. 347-348: „Czymże więc jest czas? Jeśli nikt mnie o to nie pyta, wiem. Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem”.

3 Z. Marar, *Bliskość*, tłum. A. Wojtaszczyk, O. Wojtaszczyk, Studio Emka, Warszawa 2014, s. 30.

refleksji nad doświadczeniem i przeżywaniem obecności drugiego człowieka w naszym życiu⁴.

Rozważania na temat bliskości mogą i powinni prowadzić także prawnicy. Prawo dostrzega niektóre aspekty funkcjonowania bliskich relacji i reguluje je zarówno poprzez kompleksowe, starannie zaprojektowane zespoły norm prawnych, jak i za pomocą fragmentarycznych przepisów, których kształt najprawdopodobniej niejednokrotnie jest kwestią przypadku. Analizując materiał prawny, będę się starała odnaleźć odpowiedź na zasadnicze pytanie: czym jest bliskość w prawie – czy jedynie „bliskością” z nazwy, czy również metafizyczną przestrzenią między Ja i Ty?

1.2. Bliskość w języku

Zanim przejdę do prawniczych aspektów bliskości, nakreślę znaczenia, jakie nadaje temu pojęciu język ogólny. Słowniki języka polskiego wyróżniają przede wszystkim cztery definicje bliskości⁵. Pierwsza jest **związana z odległością fizyczną i czasową**. Według tego rozumienia „bliskość” oznacza sytuację, gdy coś znajduje się niedaleko w przestrzeni⁶, a także gdy coś może lub ma nastąpić w nieodległej przyszłości bądź zdarzyło się niedawno, pojawiło się

4 Zob. G. Sayre, G.G. Kunz, *Enduring intimate relationships as ethical and more than ethical: Inspired by Emmanuel Levinas and Martin Buber*, „Journal of Theoretical and Philosophical Psychology” 2005, vol. 25, no. 2, s. 224–237.

5 Według słownika definicja jest objaśnieniem znaczenia wyrazu lub pojęcia. Ta dwoistość ma istotną konsekwencję interpunkcyjną: pojęcie, czyli mentalne wyobrażenie pewnego zjawiska, w zestawieniu ze słowem „definicja” nie potrzebuje cudzysłowu, natomiast wyrazy i wyrażenia (zwłaszcza w mianowniku, np. „określenie »osoba najbliższa«”) należą do poziomu metajęzykowego i powinny zostać ujęte w cudzysłów (lub w inny sposób wyróżnione graficznie). Żeby uporządkować zapisy w książce, przyjmuję, że kiedy mowa o definicji czegoś, chodzi o wyrażenia językowe (terminy) występujące w aktach prawnych i orzecznictwie, dlatego stosuję cudzysłów nawet wtedy, gdy rzeczownik ma formę dopełniacza (np. „definicja »osoby bliskiej«”). Odstępuję od tej zasady w jednym, choć najczęstszym, przypadku: w zwrocie „definicja bliskości” nie wyodrębniam cudzysłowem słowa „bliskość”, ponieważ traktuję je jako kategorię ogólną (pojęcie), która obejmuje różne derywaty („osoba bliska”, „bliski”, „najbliższy członek rodziny” itp.) pojawiające się w tekstach prawnych i prawniczych.

6 *Bliskość* [zn. 1], w: *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Źmigrodzki, http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36415&id_znaczenia=5049816&l=3&ind=0 [dostęp: 27.08.2023].

krótki czas temu⁷. Druga grupa znaczeń dotyczy bliskości jako **podobieństwa**⁸, czyli posiadania pewnych cech zbieżnych z czymś lub z kimś, niewykazywania dużych różnic⁹; trzecia zaś – bliskości jako **dokładności, sprecyzowania**¹⁰, wyższego stopnia szczegółowości¹¹. Czwarta grupa znaczeń wiąże się z uznaniem człowieka za istotę posiadającą życie psychiczne, a co za tym idzie – uczestnika i twórcę relacji interpersonalnych. Wchodzą tu w grę dwa rozumienia pojęcia „bliskość”. Pierwsze odnosi się do więzi emocjonalnych, czyli serdecznych znajomości, ścisłej współpracy, intensywnego zażyłego stosunku¹², ścisłej zażyłości, łączności, poufałości¹³ (w tym sensie mówi się o „bliskiej znajomej” czy „bliskim przyjacielu” oraz o uczuciu bliskości między kimś a kimś)¹⁴, drugie – do relacji opartych na więziach rodzinnych wynikających z pokrewieństwa¹⁵ lub powinowactwa (np. „bliski krewny, kuzyn” – członek rodziny, osoba spokrewniona bezpośrednio przez rodziców, „najbliższa rodzina”¹⁶,

7 *Bliskość* [zn. 2], w: *ibidem*, http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36415&id_znaczenia=5049817&l=3&ind=0 [dostęp: 27.08.2023].

8 Inge Boot i Diane Pecher wskazują, że w języku codziennym „bliskość” stanowi też metaforę podobieństwa, ale nie odwrotnie – podobieństwo nie jest równocześnie metaforą bliskości. Jako przykład podają zdanie: „Te kolory są do siebie zbliżone”, które może być interpretowane zarówno literalnie, jak i metaforycznie, oraz zdanie: „Te dwa miasta są do siebie podobne”, które może być rozumiane tylko literalnie i nie może oznaczać, że miasta są położone w niewielkiej odległości (zob. I. Boot, D. Pecher, *Similarity is closeness: Metaphorical mapping in a conceptual task*, „Quarterly Journal of Experimental Psychology” 2006, vol. 63, issue 5, s. 944).

9 *Bliskość* [zn. 4], w: *Wielki słownik języka polskiego...*, http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36415&id_znaczenia=5049819&l=3&ind=0 [dostęp: 27.08.2023].

10 *Bliskość*, w: *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 59.

11 *Bliskość*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, red. L. Drabik, E. Sobol, A. Stankiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 279.

12 *Bliskość* [zn. 3], w: *Wielki słownik języka polskiego...*, http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36415&id_znaczenia=5049818&l=3&ind=0 [dostęp: 27.08.2023].

13 *Bliskość*, w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1, Wiedza Powszechna, Warszawa 1958, s. 551.

14 *Bliskość*, w: *Słownik języka polskiego PWN...*, s. 279; *Bliskość*, w: *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, s. 174.

15 *Bliskość*, w: A. Zdanowicz, M.B. Szyszka, J. Filipowicz, *Słownik języka polskiego*, cz. 1, wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, Wilno 1861, s. 86.

16 *Bliski*, w: *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak..., s. 174.

„bliskie pokrewieństwo”¹⁷, „bliskość krwi”¹⁸). „Bliskość” w tych znaczeniach występuje jako **określenie charakteru relacji międzyludzkich**¹⁹.

Można zatem dostrzec, że w słownikach pojawiają się dwa podstawowe sposoby rozumienia „bliskości”:

- a) dotyczący określania stosunku rzeczy i miejsc względem siebie,
- b) odnoszący się do stosunków pomiędzy osobami.

W obu kontekstach pojęcie to oznacza ścisły związek, połączenie między osobami, rzeczami lub miejscami. W regulacjach prawnych termin „bliskość” występuje zarówno w pierwszym, jak i w drugim znaczeniu²⁰, ale w książce będą się zajmowała szczegółowo tylko drugim z nich, odsyłającym do więzi i relacji międzyludzkich.

Warto dodać, że już w polskim ustawodawstwie lat 20. i 30. XX w. używano terminów „osoba bliska”, „bliski”, „najbliższa rodzina”, aby wskazać osoby połączone więzią prawną²¹ oraz wspólnym gospodarstwem domowym²²,

17 *Blizki*, w: A. Zdanowicz, M.B. Szyszka, J. Filipowicz, *Słownik języka polskiego...*, s. 86.

18 *Bliskość*, w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski..., s. 551.

19 *Bliskość* [zn. 3], w: *Wielki słownik języka polskiego...*, http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36415&id_znaczenia=5049818&l=3&ind=0 [dostęp: 27.08.2023].

20 Przykładowo statuowana w art. 20 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1587) zasada bliskości oznacza, że odpady powinny być w pierwszej kolejności poddawane odzyskowi lub unieszkodliwiane w miejscu ich powstawania lub powinny być, przy uwzględnieniu najlepszej dostępnej techniki lub technologii, przekazywane do najbliższych położonych miejsc, w których mogą być poddane odzyskowi lub unieszkodliwione. Ponadto określenia nawiązujące do tak rozumianej bliskości pojawiają się w kontekście bardziej szczegółowych regulacji prawnych, które dotyczą np. umieszczania cen przy towarach wystawionych na sprzedaż, bezpieczeństwa pracy w odlewniach metali czy odległości służb ratowniczych od tras określonych rodzajów statków. Zob. § 3 rozporządzenia Ministra Rozwoju z dnia 9 grudnia 2015 r. w sprawie uwidaczniania cen towarów i usług (Dz.U. z 2015 r. poz. 2121); § 31 rozporządzenia Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 15 grudnia 2017 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy w odlewniach metali (Dz.U. z 2018 r. poz. 48) oraz § 3 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 4 grudnia 2019 r. w sprawie liczenia osób odbywających podróż na statkach (Dz.U. z 2019 r. poz. 2391).

21 Tak w § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 marca 1928 r. (Dz.U. z 1928 r. Nr 27, poz. 256) w sprawie aresztu domowego: „Na odwiedziny osób bliskich (rodziców, dzieci itp.) niepozostających ze skazanym we wspólnym gospodarstwie domowym można zezwolić tylko w poszczególnym wypadku ze szczególnie ważnych powodów”.

22 Przykładowo w § 27 ust. 5 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 lutego 1951 r. w sprawie wykonania dekretu o podatku dochodowym (Dz.U. z 1951 r. Nr 127, poz. 16):

a także więziami faktycznymi: „przyjaźni lub obowiązku wdzięczności”²³. W latach 60. XX w. w prawodawstwie pojawiły się wyrażenia pochodne od „bliskości”, takie jak: „najbliższa rodzina”, „najbliższy członek rodziny”, „osoba bliska”, „osoba najbliższa”, „osoba będąca w bliskim stosunku”²⁴, „osoba pozostająca z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym”²⁵. Występują one albo w formie definicji zakresowych, albo w formie niezdefiniowanej, jako określenia nieostre.

1.3. Cele badawcze pracy

Wyzaczyłam cztery zasadnicze cele książki. **Pierwszy** obejmuje rekonstrukcję i opis rozumienia bliskości w polskim porządku prawnym, co pozwoli mi przedstawić, jak owa kategoria widziana jest w świetle prawa (scharakteryzować bliskość prawną). **Drugii** to rekonstrukcja i opis rozumienia bliskości w psychologii (bliskości psychologicznej). **Trzeci** stanowi porównanie prawnego obrazu bliskości ze spojrzeniem psychologicznym, tak by można było wskazać podobieństwa i różnice pomiędzy nimi. **Czwarty** – rozpatrywany w odniesieniu do zidentyfikowanych cech wspólnych i odrębnych obu ujęć bliskości – to próba znalezienia przyczyn, dla których prawodawca przyjmuje rozumienia bliskości takie jak w psychologii lub od nich odmienne.

„**Bliskość prawną**” rozumiem jako ogół sytuacji, w których jednostki są uznawane za bliskie na gruncie przepisów, w związku z czym przyznaje się im szczególne prawa i nakłada na nie szczególne obowiązki. Cel ustawodawcy

„Za członków najbliższej rodziny (ust. 1 pkt 16 i ust. 2) uważa się osoby, określone w przepisach o podatku gruntowym, pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym z osobą wykonującą rzemiosło, przemysł ludowy i domowy albo pracę chałupniczą”.

- 23 Art. 91 § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571): „Bliski jest to osoba, która z tytułu pokrewieństwa, powinowactwa, przyjaźni lub obowiązku wdzięczności ma prawo liczyć na szczególne względy danej jednostki”.
- 24 Zob. np. art. 84 § 1 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1799); art. 527 § 3 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610) [dalej też: k.c.].
- 25 Art. 185 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375) [dalej też: k.p.k.]: „Można zwolnić od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytania osobę pozostającą z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym, jeżeli osoba taka wnosi o zwolnienie”.

stanowi stworzenie warunków do realizacji potrzeb indywidualnych i społecznych. „**Bliskość psychologiczną**” rozumiem jako opis zachowań podejmowanych przez jednostki pozostające w bliskich relacjach oraz kryteria ich nawiązywania i trwania. Kluczowym z tych czynników jest – najogólniej mówiąc – dążenie do zaspokojenia potrzeb. W ten sposób **kategoria realizacji potrzeb** okazuje się płaszczyzną, na której można zestawzić ze sobą prawne i psychologiczne ujęcie bliskości.

1.4. Metodyka i zakres badań

Zewnętrzna integracja nauk prawnych

1.4.1. Metodyka i zakres badań

Aby zrekonstruować obraz bliskich relacji w prawie, użyłam metody formalno-dogmatycznej oraz metody historycznej. Sięgnęłam do dawniejszych i współczesnych aktów prawnych, materiałów legislacyjnych i orzecznictwa sądowego. Przeanalizowałam obowiązujące akty prawne, głównie ustawy, w których pojawiają się pojęcia takie jak: „bliski”, „bliska relacja”, „bliskość”, „bliskie pokrewieństwo”, „osoba bliska”, „osoba najbliższa”, „bliski”, „najbliższy członek rodziny” i „najbliższa rodzina”. Ponadto przyjrzałam się regulacjom, w których występują pojęcia określające poszczególne rodzaje bliskich relacji w prawie, tj. „małżonek”, „krewny”, „zstępny”, „wstępny”, „powinowaty”, „przysposobiony”, „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”, „osoba pozostająca w faktycznym wspólnym pożyciu”, „wspólne pożycie”.

W badaniach wzięłam pod uwagę także historyczne akty prawne: Kodeks Napoleona (1804), austriacki kodeks cywilny (ABGB, 1811), kodeks Królestwa Polskiego (1825), niemiecki kodeks cywilny (BGB, 1896), kodeks karny Rzeszy Niemieckiej (1871), austriacką ustawę karną (1852), dekret Prawo rodzinne (1946), dekret Prawo małżeńskie (1945), Kodeks rodzinny (1950), Konstytucję PRL (1952), a ponadto szereg ustaw zwykłych, w których nawiązywano do problematyki bliskości.

Przestudiowałam też materiały legislacyjne, szczególnie zapisy posiedzeń Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z lat 1992–1997. Uwzględniłam również pełne zapisy posiedzeń komisji sejmowych, które obradowały nad projektami aktów prawnych dotyczących zagadnień związanych z bliskością, zwłaszcza nad tymi, gdzie formułowano definicje legalne bliskości.

Bardzo istotnym źródłem wiedzy było orzecznictwo sądowe. Sięgnęłam zarówno do współczesnych, jak i do starszych judykatów – ogółem pochodzących z okresu 1920–2021. Ten szeroki zakres poszukiwań ma uzasadnienie w próbie zaobserwowania, od kiedy w orzecznictwie pojawiają się odniesienia do bliskości, w jakich kontekstach były i są czynione oraz jakim przemianom ulegało rozumienie tego zagadnienia. Analizowałam głównie orzecznictwo sądów wyższych instancji, tj. sądów apelacyjnych, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego. Nie ignorowałam jednak – odnalezionych w bazach danych – orzeczeń sądów powszechnych niższej instancji: rejonowych i okręgowych, a także wojewódzkich sądów administracyjnych.

Badanie orzecznictwa przeprowadziłam z wykorzystaniem systemów informacji prawnej LEX oraz Legalis. Część słów kluczowych, którymi się posłużyłam, była identyczna ze wskazaną przy analizie ustawodawstwa, lecz w opisie bliskości język prawniczy jest bogatszy niż język prawny, stąd konieczne stało się wydłużenie listy wyszukiwanych haseł. Słowa klucze, za pomocą których przeszukiwałam zasoby zgromadzone we wspomnianych bazach, to: „bliskość”, „bliska relacja”, „bliski”, „najbliższy”, „osoba bliska”, „osoba najbliższa”, „najbliższy członek rodziny”, „najbliższa rodzina”, „więź”, „więź bliskości”, „stosunek bliskości”, „poczucie bliskości”, „więź emocjonalna”, „więź prawna”, „wspólne pożycie”, „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”, „przywiązanie”.

By zrealizować inne cele badawcze, korzystałam w dużej mierze z literatury psychologicznej. Część książki poświęcona tej problematyce została skonsultowana pod kątem merytorycznym z psychologiem. Oczywiście, należy podkreślić, że moje rozważania na temat psychologii mają charakter ogólny, nie stanowią wyczerpującego studium bliskich relacji z jej perspektywy. Co również istotne, skoncentrowałam się raczej na pozytywnych, niepatologicznych zachowaniach w bliskich relacjach. Zagadnienie zagrożeń, na jakie jest w nich narażona jednostka, wymaga osobnego, pogłębionego opracowania.

1.4.2. Zewnętrzna integracja nauk prawnych

Prawo i psychologia jawią się jako odległe od siebie światy. Pierwszy z nich bywa utożsamiany z przewidywalnością i racjonalnością, drugi – z nieprzewidywalnością i emocjonalnością. Można tutaj przytoczyć słowa Zygmunta Baumana: „Bliskość jest terenem zażyłości i moralności; dystans jest terenem

odosobnienia i prawa. Przestrzeń dzieląca jaźń od innych jaźni miały organizować jedynie przepisy prawne; miała być ona wolna od zakłóceń [...], [takich] jak kapryśne z natury i nieokielznane impulsy moralne”²⁶. Ten pogląd stanowi jednak duże uproszczenie i zamierzam udowodnić, że interdyscyplinarne spojrzenie na bliskie relacje może się okazać wartościowe – zarówno dla prawników, jak i dla psychologów. W prawoznawstwie powszechnie akceptuje się pluralizm metodologiczny. Połączenie refleksji prawniczej z ujęciem psychologicznym znajduje uzasadnienie w postulacie zewnętrznej integracji nauk prawnych z innymi naukami, zwłaszcza społecznymi. Jak wskazuje Tomasz Pietrzykowski, integracja taka wymaga „nie tylko starań o wkomponowanie istotnych osiągnięć nauk pozaprawnych do całokształtu wiedzy prawniczej, ale także podejmowani[a] wysiłków odpowiedniej rekonstrukcji zastanego obrazu porządku prawnego, uwzględniając[ej] relewantne dla niego osiągnięcia nauk pozaprawnych”²⁷.

Zjawiska prawne posiadają współzależne wymiary: psychologiczny, socjologiczny i logiczno-językowy²⁸. Gdy bada się bliskość prawną, nie można pominąć tego pierwszego aspektu, którego rozpatrzenie może się przysłużyć wszechstronniejszemu wyjaśnieniu zgłębianego zagadnienia. Opisując perspektywę psychologiczną, ostatecznie analizuję więc jeden z wymiarów zjawiska prawnego. W książce nie postuluję całościowej aplikacji na gruncie prawa koncepcji prezentowanych przez psychologów, sądzę zresztą, że nie byłoby to możliwe. Spojrzenie psychologiczne ma stanowić jedynie inspirację pozwalającą lepiej zrozumieć bliskie relacje w ujęciu prawnym, które przecież zazwyczaj są relacjami w „prawdziwym życiu”.

Jak słusznie zauważa Pietrzykowski, nie sposób „mówić o prawności pewnej podklasy norm postępowania w oderwaniu od ich socjologicznych i psychologicznych aspektów”²⁹. Istotnym celem jest wykształcenie wspólnego języka w wyniku współpracy badaczy, gdyż „dopiero taka sytuacja pozwoli na najpełniejszy opis i być może trafną identyfikację obserwowanego

26 Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, tłum. J. Bauman, J. Tokarska-Bakir, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 112. Tu i dalej uzupełnienia w cytatach umieszczone w nawiasach kwadratowych pochodzą ode mnie – M.D.-G.

27 T. Pietrzykowski, *Intuicja prawnicza. W stronę zewnętrznej integracji teorii prawa*, Difin, Warszawa 2012, s. 16.

28 Ibidem.

29 Ibidem, s. 15.

przedmiotu”³⁰, czyli zachowań podejmowanych w otoczeniu prawnym. Interesujące w tym świetle jest także stanowisko Jana Stanika: „[...] zachowanie człowieka [...] nie może być rozpatrywane w próżni, z punktu widzenia jakichś abstrakcyjnych, pozaspołecznych mechanizmów psychologicznych, lecz przeciwnie, w historycznym i społecznym kontekście »treści kulturowych« pojmywanych w ogólności”³¹.

Sama aplikacja ustaleń nauk społecznych w prawoznawstwie jest zadaniem dość problematycznym, lecz równocześnie wykroczenie poza wewnętrzny ogląd wydaje się konieczne, by rozwijały się badania w tej dyscyplinie³². Może ono polegać m.in. na wprowadzaniu wspólnych metod i technik badawczych oraz integrowaniu terminologii. Nauka prawa jest więc odrębna od psychologii, ale ta druga oferuje prawnikom narzędzia pozwalające zrozumieć i przełożyć na język prawa doświadczenia jednostki, które nie posiadają utrwalonej terminologii prawniczej. Podobnie zresztą twierdził już przed laty Kazimierz Opalek:

[...] ujednoczenie badań polega na [...] zbliżaniu do siebie aparatury pojęciowej różnych nauk społecznych i humanistycznych. To ujednoczenie stanowić ma receptę na dwie podstawowe bolączki tej dziedziny wiedzy: [...] na chaotyczność i żywiołowość jej rozwoju prowadzącą do braku – mimo wspólnych zagadnień – wspólnej orientacji badawczej i jeśli nie tych samych, to przynajmniej ekwiwalentnych narzędzi badawczych³³.

30 J. Łakomy, *Pojęcie integracji zewnętrznej nauk prawnych*, w: *Prace prawnicze, administratywistyczne i historyczne*, Wrocław 2009, s. 62 (Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie, nr 3).

31 J.M. Stanik, *Psychologia i prawo. Węzłowe problemy teoretyczne i aplikacyjne*, „Chowania” 2011, nr 2, s. 33.

32 Co prawda Paweł Sut pisze o relacji między prawem a intymnością, ale wskazane założenie jest uzasadnione również w przypadku analizy pokrewnego zjawiska bliskości. Jak słusznie podnosi autor, „dla ustalenia tego, czym jest »odpowiednia« prawna regulacja intymności, nie jest wystarczający dyskurs dogmatyczny prowadzony w ramach dominującego pozytywistycznego paradygmatu prawoznawstwa (ograniczony do płaszczyzny logiczno-językowej prawa)” (P. Sut, *Relacje prawo – intymność jako przedmiot prawniczej refleksji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 28).

33 K. Opalek, *Problemy „wewnętrznej” i „zewnętrznej” integracji nauk prawnych*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1968, z. 1/2, s. 7.

Wzrost różnorodności bliskich relacji generuje nowe sytuacje i problemy, do których aktualne prawo może nie przystawać³⁴. Nauki empiryczne – m.in. psychologia – pozwalają zdiagnozować realny rozwój bliskich relacji oraz występujące w nich potrzeby. Uwzględnienie tej wiedzy pomaga zarówno tworzącym przepisy, jak i podmiotom je stosującym lepiej dopasować prawo do potrzeb jednostki, która będzie jego adresatem.

Niemniej należy zapytać o możliwości reagowania przez nie na różnorodność pojawiającą się we współczesnym społeczeństwie. Regulując bliskie relacje, prawo nieraz upraszcza rzeczywistość, by nie musieć oceniać ich wielorakości oraz złożoności indywidualnych doświadczeń, „toteż życiorys, przedstawiający losy osobowości jako istoty duchowej, kurczy się prawie do suchego formularza [...]”³⁵.

Możliwe są tutaj dwa rodzaje sytuacji. W niektórych „suchy formularz”, jaki oferuje prawodawca, stanowi jedyne rozsądne rozwiązanie dylematu pomiędzy koniecznością choć częściowego uwzględnienia wielości form bliskich relacji a potrzebą zagwarantowania co najmniej minimalnego stopnia bezpieczeństwa prawnego. Kiedy indziej zaś prawodawca dopuszcza sytuacje, w których „suchy formularz” będzie pozwalał podmiotom stosującym prawo na rozpatrzenie indywidualnych okoliczności danego przypadku.

Połączenie optyki psychologicznej i prawniczej ma znaczenie również z perspektywy tworzenia „suchego formularza” – już na etapie formułowania przepisów dotyczących bliskich relacji można brać pod uwagę argumenty, jakie płyną z określonego rozumienia bliskości w psychologii. Zarówno ustawodawca, jak i podmioty stosujące prawo mogą pośrednio wpływać na status i funkcjonowanie bliskich relacji, a zatem także na warunki życia i dobrostan ich uczestników. Pragnę pokazać, że spory prawne wokół bliskości są spowodowane właśnie rozbieżnościami, które wynikają z konfrontowania potrzeb jednostki w realnym życiu z rozwiązaniami przewidzianymi przez „suchy formularz”.

34 P. Sut, *Nienadążanie prawa za rozwojem społecznym a cele prawa*, w: *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, cz. 1, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 122.

35 S. Hessen, *Studia z filozofii kultury*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, s. 312.

1.5. Struktura książki

Monografia zawiera **11 rozdziałów**. Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie – przedstawiam w nim cele badawcze oraz przyjętą metodologię.

W drugim rozdziale prezentuję psychologiczne ujęcie bliskości. Istotne było tutaj ustalenie, jak w ogóle psychologowie rozumieją bliskość, jakie cechy relacji przesądzają o uznaniu jej za bliską, a także dlaczego pozostawanie w bliskich relacjach jest istotne dla jednostki oraz jak oddziałuje na jej dobrostan. Z prawniczego punktu widzenia szczególnie ważne wydaje się również scharakteryzowanie dynamicznych przemian zachodzących współcześnie w takich relacjach.

W trzecim rozdziale dokonuję przeglądu dotychczasowego rozumienia bliskości w doktrynie prawa i orzecznictwie. W rezultacie proponuję siatkę terminologiczną, za pomocą której staram się opisać kategorię bliskości w całej książce.

W czwartym rozdziale rozważam szerzej znaczenie relacji wskazanych w art. 18 Konstytucji RP pod kątem tworzenia oraz stosowania przepisów normujących bliskość prawną. Analizuję, jakie funkcje spełniają prawne instytucje małżeństwa, rodzicielstwa i rodziny. Okazuje się, że małżeństwo i rodzicielstwo odgrywają rolę **relacji modelowych**, a więc wzorców bliskości prawnej.

W piątym rozdziale porównuję relacje modelowe z perspektywą psychologiczną. Na tej podstawie próbuję zrekonstruować minimalne oczekiwania prawodawcy wobec bliskich relacji oraz określić, jakiego rodzaju potrzeby mają one realizować w systemie prawnym.

W kolejnych rozdziałach koncentruję uwagę na wyróżnionych przez siebie wariantach bliskości prawnej. W szóstym rozdziale charakteryzuję formalne rozumienie bliskości. Najpierw badam, w jaki sposób wprowadza się je do przepisów, i identyfikuję dwie techniki legislacyjne: definicje zakresowe oraz definicje indukcyjne. Następnie analizuję potrzeby, jakie prawodawca chce realizować za pomocą formalnego rozumienia bliskości, i wreszcie przyglądam się praktyce stosowania przepisów, w których przyjęto taką interpretację tej kategorii.

W siódmym rozdziale książki skupiam się na określeniu „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”. Choć występuje ono w formalnym rozumieniu bliskości, jest w nim na tyle wyjątkowe, że należało mu poświęcić osobną

część rozważań. Ustalam dwa konteksty, w których używa się tego określenia: regulacje prawne dotyczące pożycia między małżonkami oraz definicje legalne bliskości, zarówno zakresowe, jak i indukcyjne. Następnie przyglądam się praktyce stosowania przepisów zawierających sformułowanie „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”.

W ósmym rozdziale porównuję formalne rozumienie bliskości z perspektywą psychologiczną. W pierwszej kolejności omawiam relacje, które pojawiają się w definicjach legalnych bliskości (pokrewieństwo, powinowactwo, małżeństwo, pozostawanie we wspólnym pożyciu), po czym przedstawiam, jakie uzasadnienie psychologiczne może stać za uznaniem przez ustawodawcę tych właśnie relacji za bliskie. Przede wszystkim zaś ukazuję podobieństwa i różnice między psychologicznym a prawnym ujęciem bliskości.

W dziewiątym rozdziale analizuję drugi wariant bliskości prawnej – jej rozumienie materialne. Najpierw sprawdzam, jak jest ono wprowadzane do przepisów, i wyodrębniam dwa sposoby: określenia nieostre oraz określenia nieostre z przykładowymi elementami zakresu. Następnie wskazuję potrzeby, jakie prawodawca chce realizować przez przyjęcie materialnego rozumienia bliskości. Na końcu przyglądam się praktyce stosowania przepisów, w których tak zinterpretowano tę kategorię.

W dziesiątym rozdziale porównuję materialne rozumienie bliskości z perspektywą psychologiczną. Na potrzeby przepisów operujących formalnym rozumieniem bliskości prawodawca wymienia osoby, które pozostają w określonych relacjach prawnych lub faktycznych; nie czyni tego natomiast w przypadku materialnego rozumienia bliskości: tutaj o tym, co to znaczy być bliskim, przesądzają konkretne **więzi faktyczne**. W odniesieniu do przepisów opartych na materialnym rozumieniu bliskości kluczowe jest więc ustalenie, czy na podstawie kryteriów przyjętych przez podmiot stosujący prawo dana relacja może zostać nazwana bliską, ściślej rzecz biorąc: czy określone osoby mogą zostać nazwane bliskimi. W tej części książki najpierw omawiam punkt widzenia prawa, czyli poszczególne elementy faktyczne bliskich relacji, których istnienie jest analizowane przy stosowaniu przepisów zawierających materialne rozumienie bliskości, następnie prezentuję psychologiczne rozumienie owych elementów. Staram się również scharakteryzować podobieństwa oraz różnice między psychologicznym a prawnym ujęciem bliskości.

Jedenasty, ostatni rozdział przedstawia wnioski końcowe.

Indeks osobowy

Indeks obejmuje tylko nazwiska pojawiające się w tekście głównym oraz w treści przypisów poza opisami bibliograficznymi.

A

Aarnio Aulis 359
Ackerman Joshua M. 287
Agnew Christopher R. 39
Ainsworth Mary 46
Amato Paul R. 58
Ammazzalorso Hilary 374
Andrzejewski Piotr 93, 96, 99
Antfolk Jan 289
Atack Megan 110
Augustyn, św. 15

B

Bailey Kent G. 287
Banach Jolanta 98
Banaszkiewicz Bolesław 104
Bauman Janina 22
Bauman Zygmunt 21, 61
Baumeister Roy F. 47, 48
Bączyk-Rozwadowska Kinga 256
Beck Ulrich 60
Beck-Gernsheim Elisabeth 60
Ben-Ari Adital 29, 32, 34, 178
Bentkowski Aleksander 97
Berscheid Ellen S. 32, 374, 392

Biela Adam 105, 164
Bieluk Jerzy 250
Bojarski Tadeusz 248
Boot Inge 17
Boratyńska Maria 296
Borowski Marek 97, 98
Borysiak Witold 150
Bowlby John 42-48, 183
Brake Elizabeth 130, 186
Burton-Chellew Maxwell N. 299
Buss David 286

C

Calhoun Cheshire 118, 373
Castells Manuel 61
Ciemniewski Jerzy 92, 95, 98, 100,
101
Clark Margaret S. 39
Collins Andrew W. 294
Complak Krystian 98
Czech Bronisław 322

D

Damasio Antonio R. 372
Daniluk Paweł 261

- Darwin Charles 164
 Deci Edward L. 67, 70
 Deigh John 72
 Derlatka Marta 155
 Doliwa Adam 222
 Drozdek Michał 94
 Duda Andrzej 114
 Dunbar Robin 299
 Dwyer Diana 36
 Działocha Kazimierz 93, 96
- F**
- Fineman Martha A. 154, 158
 Floyd Kory 28
 Foa Edna 68
 Foa Uriel 68
- G**
- Gadamer Hans-Georg 360
 Gajda Janusz 108
 Gallagher Maggie 112, 171
 Garlicki Lech 155
 Giddens Anthony 60
 Giza-Poleszczuk Anna 157
 Gromek Krystyna 138
 Grześkowiak Alicja 97, 163
 Grzybowski Stefan 78, 79, 136
 Gudowski Jacek 366
- H**
- Harlow Harry 41
 Hartwich Filip 308
 Harvey John 33
 Hazan Cindy 48
 Hennig-Kloska Paulina 250
- Herring Jonathan 139, 154, 158, 159,
 177, 185
 Hessen Sergiusz 418
 Holewińska-Łapińska Elżbieta 115
 Honzatko Mieczysław 236
 Huntington Clare 56
- I**
- Ignatowicz Jerzy 76
- J**
- Jadczak-Żebrowska Marta 111
 Jan Paweł II, papież 112
 Janiszewski Ludwik 59
 Jaruga-Nowacka Izabela 98
 Jeske Diana 160
 Jhangiani Rajiv 29
 Jucewicz Agnieszka 28
 Jurgiel Krzysztof 164
- K**
- Karbowa-Płowens Marta 49
 Kelley Harold H. 35
 Kenrick Douglas 64, 67, 70
 Keyes Corey L.M. 52
 Klein Melanie 56
 Korzycka Małgorzata 256
 Kotarbiński Tadeusz 197
 Kotlarska-Michalska Anna 58
 Królikowski Michał 99
 Kruk-Jarosz Maria 107
 Kryztofiuk Grzegorz 228
 Kryże Andrzej 212
 Kuczyńska Alicja 50, 51
 Kurdek Lawrence A. 306

Kurnatowska Maria 95

Kwak Anna 58, 305

L

Lavee Yoav 29, 32, 34, 178

Leary Mark R. 47, 48

Lemay Edward W. 39

Lipczyńska Maria 210

Lipowicz Irena 98, 99

Lisiecki Paweł 297

Lorenz Konrad 42

Ł

Łączkowska-Porawska Małgorzata

106, 144

Łętowska Ewa 92, 320

Łojewski Kazimierz 214

Łukasiewicz Jakub M. 76

Łukasiewicz Rafał 76

M

Maffesoli Michel 61

Majewski Jarosław 248

Makowski Waclaw 211

Malarski Rafał 271, 272, 273

Malinowski Andrzej 203

Mandal Eugenia 27, 68

Marciniak Piotr 98

Maslow Abraham 41, 64, 65, 70, 169

Matusiak Ryszard 164

Mauriac François 183

Mazowiecki Tadeusz 107

Michałowska Kinga 75, 102, 316

Mikulincer Mario 55

Miller Glenn H. 136

Milska-Wrzosińska Zofia 28

Mizieleńska Joanna 305, 309

Murray Henry A. 63, 70

N

Nazar Mirosław 76, 169

Neneman Jarosław 410

Noddings Nel 182

Nussbaum Martha 413

O

Opalek Kazimierz 23

Orzeszyna Krzysztof 106

Ossowski Stanisław 285

P

Paprocka Małgorzata 323

Park Justin H. 287

Parks Malcolm 28

Pastuszka Stefan 96

Pauwels Brian 33

Pecher Diane 17

Piecha Bolesław 89

Pietrzykowski Tomasz 22

Pius XI, papież 160

Popardowski Paweł 251

Przekopiak Justyna 409

R

Radbruch Gustav 418

Radziewicz-Winnicki Igor 116

Rawls John 186

Reader Soran 160

Regan Pamela 31

Reis Harry T. 294

Rheingold Howard 61

Roberts Kailey 393

Rogoziński Piotr 218
Rosmarin Seweryn 309
Rozmaryn Stefan 105
Ruddick Sara 137
Rundstein Szymon 233
Ryan Richard 67
Rzepliński Andrzej 100

S

Schaffer H. Rudolph 43, 44, 187,
417
Schwartz Pepper 57
Shaver Phillip 48
Skowron Andrzej 239
Slany Krystyna 304
Smolak Marek 320
Smoliński Kazimierz 297
Smyczyński Tadeusz 75, 108, 113,
136, 144
Sowiński Piotr K. 215
Spsychalski Andrzej 253
Stanik Jan M. 23
Stefaniuk Franciszek J. 105
Sternberg Robert J. 37
Strzebińczyk Jerzy 76
Suchocka Hanna 92, 95, 107
Sut Paweł 23, 71
Szafraniec Jan 113, 164

Ś

Śledzińska-Simon Anna 284

T

Tarry Hammond 29
Thibaut John W. 35
Tomalski Przemysław 117
Tomasz z Akwinu, św. 164
Turkle Sherry 61

W

Wardle Lynn D. 105
Waśkowski Eugeniusz 252
Waterman Mary Beth 52
Wawszczak Paweł 344
Weiss Robert 49
Wellman Barry 61
Weston Kath 142
Winczorek Piotr 91, 93, 95, 96
Winiarz Jan 102
Wojciechowski Maciej 359
Wojciszke Bogdan 55, 179, 292,
307, 382
Wojdyło Jacek 301
Woleński Jan 92
Wolter Władysław 210
Wróblewski Jerzy 237

Z

Zajadło Jerzy 234
Zdun-Załęska Katarzyna 245
Zieliński Maciej 196, 197
Ziemiński Zygmunt 160
Zimoch Tomasz 323
Znamierowski Czesław 119, 419
Zych Józef 253, 254

Reconstruction of the category of closeness in the Polish legal system

Summary

It can be said that most individuals remain or have remained in close relationships throughout their lives—they often mark the axis of human life from birth to death. As Martin Heidegger wrote, „In being there lies an essential inclination towards closeness.” However, explaining what this propensity consists of is not a simple task. Intuitively, we know that „close” means „unique, uncommon,” but this is a state experienced by us through feeling and emotion rather than conceptualized into a set of easily verifiable characteristics.

Closeness is also of interest to the law, which by its nature cannot stop at its metaphysical or commonplace intuitive interpretation. It perceives and regulates certain aspects of the functioning of close relationships through complex, precisely designed sets of legal norms, through which it supports individuals in experiencing closeness. Some relationships are explicitly called close by the legislator, while others do not earn this designation. Some of the factual relations undoubtedly considered close in everyday life do not necessarily receive such status under the law. The existence of this duality has given rise to the need to look at the category of closeness in law, to reconstruct its possible interpretations and the justifications behind them.

However, legal phenomena do not operate in a social vacuum and also have a psychological dimension. Closeness occupies a unique place in the deliberations of psychologists — as an emanation of the need for belonging, a feature of special, permanent human ties. Thus, the monograph reconstructs the psychological view of closeness in general, in order to better grasp and explain legal closeness. Above all, it was important to establish the relationship between the adoption of a certain understanding of closeness by the law and its impact on the well-being of close relationships in reality. Ultimately, this made it possible to compare the legal and psychological view of closeness.

Redakcja
Katarzyna Szkaradnik

Projekt okładki
Łukasz Kliś

Projekt makiety
Zofia Oslislo-Piekarska

Redakcja techniczna, łamanie
Paulina Dubiel

Korekta
Marzena Marczyk

Redaktor inicjujący
Anna U. Piłśniak

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2024:

Copyright © 2023 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce

Od 1.01.2025 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-8602-2918>
Drapalska-Grochowicz, Marlena
Rekonstrukcja kategorii bliskości w polskim
systemie prawnym / Marlena Drapalska-
Grochowicz. – Wydanie I. – Katowice :
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2023

DOI <https://doi.org/10.31261/PN.4171>

ISBN 978-83-226-4327-3

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4328-0

(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 29,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 32,5. PN 4171.

Cena 84,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze offsetowym III 90 g.

Do składu użyto kroju pisma **Maecenas** (autorstwa Michała Jarocińskiego).

Druk i oprawę wykonano w drukarni volumina.pl Sp. z o.o. (ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin)

Jak pisał Martin Heidegger, „w jestestwie tkwi istotowa skłonność ku bliskości”. Wyjaśnienie, co oznacza owa skłonność, nie należy jednak do łatwych zadań. *Rekonstrukcja kategorii bliskości w polskim systemie prawnym* stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o znaczenie bliskości w prawie z wykorzystaniem psychologicznego oglądu tego zjawiska. Choć intuicyjnie mogłoby się wydawać, że prawo i bliskość mają niewiele wspólnego, niniejsza monografia ukazuje złożone relacje, jakie między nimi zachodzą. Na nieoczywisty charakter owych relacji wpływa fakt, że na gruncie prawa przyjmuje się różne sposoby rozumienia bliskości. W zależności od tego zaś prawo może być istotnym instrumentem wspierania albo obniżania poziomu realizacji potrzeb w bliskich relacjach.

Cena 84,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4328-0

Więcej o książce

